

BLÄTTER

Z U M L A N D

EXTRA

De gedenkplaats, speciaal SS-kamp/concentratiekamp Hinzert

Herinneringsplaats van
Europese dimensie.

Als u vanuit Trier richting Hermeskeil, of via de autosnelweg A1 bij Reinsfeld het Hunsrückdorpje Hinzert nadert, wijzen de borden u de weg naar een bijzondere historische plaats. Op de borden wordt vermeld dat zich hier een gedenkplaats bevindt. Als u deze borden volgt, komt u bij een kerkhof

en een modern gebouw, die beide aan een voormalig nationaal-socialistisch concentratiekamp herinneren. Men vermoedt nauwelijks – indien men zich niet vooraf heeft geïnformeerd – dat op deze historische plaats tussen 1939 en 1945 meer dan 13.000 mannen uit meer dan 20 landen gevangen zaten.

Wanneer men het idyllische landschap bekijkt, is het moeilijk voorstelbaar dat hier gevangenen door SS-ers zijn mishandeld, tot onmenselijk werk zijn aangedreven en in vele gevallen op gruwelijke wijze zijn vermoord. Een van de eerste informatiefolders van de *Landeszentrale für politische Bildung* (instelling van de deelstaat voor politieke educatie) in de jaren tachtig droeg met recht de titel „de vrede van deze plaats is misleidend“. Zestig jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog en na de bevrijding van Europa van het NS-regime werd door de deelstaat Rijnland-Palts met steun van de Duitse nationale regering het documentatie- en ontmoetingscentrum op de gedenkplaats speciaal SS-kamp / concentratiekamp Hinzert gebouwd. De in de nieuwbouw geïnstalleerde permanente tentoonstelling informeert over de geschiedenis van een klein concentratiekamp met behulp van documenten, foto's, filmmateriaal en vooral talrijke berichten van ooggetuigen. Met behulp van deze tentoonstelling is het mogelijk zich een eerste indruk te verschaffen van het leven in Hinzert tijdens de oorlogsjaren. Op grond van zijn functie in het nationaal-socialistische concentratiekampstelsel had het kamp een Europese dimensie gekregen. Het documentatiecentrum houdt rekening met deze internationale betekenis door vooral te herinneren aan het lot van gevangenen uit verschillende landen en aan de slachtoffers uit verschillende landen, die hier hun leven moesten laten. Het is de tweede markante gedenkplaats van het in Rijnland-Palts gedane herdenkingswerk naast het NS-documentatiecentrum Rijnland-Palts in

de gedenkplaats concentratiekamp Osthofen, dat op de eerste plaats aan het vroege concentratiekamp Osthofen bij Worms (1933-34) herinnert en een overzicht van de NS-periode in onze streek geeft.

Van erekerkhof tot gedenkplaats 1945 - 2005

Het voor het documentatie- en ontmoetingscentrum gelegen kerkhof, de zogeheten „Cimetière d'honneur“ („erekerkhof“), werd in 1946 door de Franse militaire overheid op het gebied van de toenmalige barakken van de bewakers aangelegd. Hier zijn 217 doden begraven, die na het einde van de oorlog niet naar hun eigen land konden worden overgebracht. Het werd geleidelijk aan het uitgangspunt van de gedenkplaats. Sinds 1958 worden de graven verzorgd door Georg Baldy en later door zijn zoon Bernhard Baldy. Met hen hadden vele, inmiddels overleden overlevenden uit het kamp contact wanneer zij naar de plaats van hun hechtenis terugkeerden om hun vermoorde kameraden te herdenken. Deze kerkhof leidde tot in de jaren negentig een schaduwbestaan. Het karakter van het verborgene werd lange tijd nog door de benaming „erekerkhof“ versterkt, die tot het jaar 1994 gebruikt werd en de achtergrond van het concentratiekamp eerder verdoezelde. Een viertalig informatiebord, dat in 1997 buiten, in de zuidoostelijke hoek van het kerkhof werd geplaatst, lichtte pas met weinig woorden de historische achtergrond van de plaats toe. Op initiatief van de *Landeszentrale für politische Bildung* van de deelstaat Rijnland-Palts en de vereniging

Förderverein Dokumentations- und Begegnungsstätte ehemaliges KZ Hinzert e.V. besloot het parlement van Rijnland-Palts met toestemming van alle vier de politieke fracties in het jaar 2002 een architectuurprijsvraag uit te schrijven voor de bouw van een documentatiecentrum. Onder regie van de afdeling voor bouwwezen van het ministerie van Financiën en in overleg met de kamer van architecten van Rijnland-Palts werd een internationale prijsvraag uitgeschreven waarbij ook Luxemburg, Lotharingen, Wallonië en de Duitstalige Gemeenschap in België zoals het Saargebied en het land Rijnland-Palts werden betrokken. Uit de 28 gepresenteerde ontwerpen koos een internationaal samengestelde jury van experts, met onder andere architecten, historici en voormalig gedeporbeerden uit Luxemburg en Frankrijk, het ontwerp van het architectuurbureau *Wandel- Höfer-Lorch &*

Hirsch uit Saarbrücken. Met dit ontwerp poogden de toonaangevende architecten prof. Wolfgang Lorch en Nikolaus Hirsch de ambivalentie van de hedendaagse idylle en de toenmalige misdaad te thematiseren. Met de bouw wilden zij „een uiting van een irritatie“ verwezenlijken. De in het gebouw te integreren tentoonstelling zou door het uitzicht op het toenmalige kamp worden gekenmerkt. De regering van de deelstaat en de fracties van het parlement stemden het unanieme besluit van de jury toe. Het project kreeg ook de goedkeuring van de *Bundesbeauftragte für Kultur und Medien*, de afgevaardigde van de regering. De gemeenschappelijke realisatie van het bouwproject door de regeringen van bond en deelstaat met een budget van 3,18 miljoen stond niets meer in de weg. De architecten konden begin 2004 met het *Landesbetrieb LBB*, (dienst voor bouwwezen van de deelstaat) in Trier met de voorbereidingen beginnen.

*Op 4 november 1948 werden de kapel op het gebied van de gedenkplaats en het boven de begraafplaats opgerichte kruis ingewijd. Onder de aanwezigen waren behalve de minister-president van de deelstaat Rijnland-Palts, Peter Altmeier, de Franse militairgouverneur Hettier de Boislambert en de Luxemburgse minister van onderwijs, Pierre Frieden (op de foto van links naar rechts).
Bron: Centre de Documentation et de Recherche sur la Résistance, Luxembourg.*

Het documentatie- en ontmoetingscentrum

Na een korte plannings- en bouwperiode van in totaal twee jaar, werd het documentatie- en ontmoetingscentrum in december 2005 voltooid. De bouw vond ook plaats in overleg met de vriendenkringen van toenmalige gedeporteerden van het kamp Hinzert uit Luxemburg en Frankrijk. *De Amicale des Anciens de Hinzert* Luxemburg, de Franse vereniging van gedeporteerden en geïnterneerde verzetsstrijders en patriotten FNDIRP in Frankrijk, het *Bundesarchiv* in Berlijn, de archieven van de deelstaat Rijnland-Palts, het archief van de Franse bezetting in Duitsland in Colmar, de musea van het verzet in Besançon en in Esch-sur-Alzette, vele andere inrichtingen en de wetenschappelijke vakbijraad onder leiding van Prof. Dr. Wolfgang Benz van de Technische Universiteit Berlijn ondersteunden de *Landeszentrale für politische Bildung* bij de opbouw van de permanente tentoonstelling. Ook het arrondissement Trier-Saarburg, de gemeente Hermeskeil en de gemeente Hinzert-Pölerlert hielpen mee bij de voorbereidingen voor de bouw van het huis. Naast de grote tentoonstellingsruimte die ook voor evenementen

gebruikt kan worden, bevindt zich een congres- en vergaderruimte, waar met groepen tot 35 personen gewerkt kan worden. Verder is in het gebouw ook nog het kantoor van de *Landeszentrale für politische Bildung* aanwezig. Het gebouw is uitstekend geschikt voor het ontvangen van schoolklassen en groepen jeugdigen en volwassenen uit binnen- en buitenland, die de geschiedenis van het concentratiekamp nader willen bestuderen.

De permanente tentoonstelling

In het midden van de tentoonstellingsruimte staat een blok uit wit hout dat als projectiescherm fungeert en waarop essentiële informatie door middel van een beamer, die aan het plafond is gemonteerd, wordt weergegeven. Hier zijn niet alleen informatieve kortdurende filmpjes van 10 tot 15 minuten over het kamp te zien, maar zijn ook elektronische kaarten beschikbaar van de positie van het speciaal SS-kamp / concentratiekamp Hinzert in het nationaal-socialistisch concentratiekampstelsel. Ook kunt u door middel van historische foto's een indruk krijgen van het barakkenkamp van de gevangenen. Het oog van de bezoeker wordt bij het

Buitenaanzicht van het documentatie- en ontmoetingscentrum.

Bron: NS-Dokumentationszentrum Rheinland-Pfalz

binnenkomen van de tentoonstellingsruimte naar het grote raam getrokken, dat de ruimte met daglicht vult, maar vooral een dubbele functie voor de tentoonstelling vervult.

Door het uitzicht naar buiten werd de huidige realiteit van het gebied zichtbaar, waar zich het toenmalige gevangenkamp van 1939 tot aan de sluiting van het concentratiekamp in maart 1945 bevond en daarna ongebruikt bleef tot 1946. Men kijkt uit op een weiland; op de achtergrond zijn sinds een paar jaar windmolens zichtbaar. Het uitzicht naar buiten wordt echter verstoord door een op het grote raam geplakte foto van het barakkenkamp, die in 1946 vanaf ongeveer dezelfde plaats werd genomen waar zich vandaag het hedendaagse documentatiecentrum bevindt. Zo heeft men het toenmalig speciaal SS-kamp / concentratiekamp Hinzert direct voor ogen; het beeld voegt zich in de huidige eerder idyllische realiteit. Het wordt de toeschouwer duidelijk, dat men het kamp tijdens zijn bestaan vanaf de ervoor lopende straat, die de gemeentes Hinzert en Reinsfeld verbindt, al kon zien. De accommodaties van de bewakers lagen aan de andere kant van de straat tegenover het gevangenkamp waar zich vandaag de dag de begraafplaats bevindt. De tentoonstelling zelf kent zeven onderwerpen. De inleidende teksten met betrekking tot de verschillenden zwaartepunten geven een eerste indruk van de tentoonstelling.

Geschiedenis van het kamp
Het speciaal SS-kamp/concentratiekamp Hinzert was in functie van 1939 tot 1945. Het werd oorspronkelijk

opgericht als *Polizeihaftlager* (kamp voor gevangenen van de politie), dan als *Arbeitserziehungslager* (werk-heropvoedingskamp) gebruikt voor de aan de Westwall ingezette, in nationaal-socialistisch opzicht schuldig geworden werklieden van de *Organisation Todt (OT)*. Tijdens de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde het zich tot een concentratiekamp voor gedeporteerden uit talrijke landen die door het Duitse leger bezet waren. Op grond van de verschillende speciale functies die het kamp in de loop van de tijd had, bleef het bij de benaming „SS-Sonderlager“ (speciaal SS-kamp), alhoewel het door het *Wirtschafts- und Verwaltungsamt* vanaf 1942 als een concentratiekamp

Kampcommandant Hermann Pister na zijn arrestatie. Bron: Gedenkstätte Buchenwald

werd geleid. In de zes jaar van het bestaan van het kamp gingen meer dan 13.000 mannen in het kamp onder de terreur van de SS gebukt.

Hermann Pister was vanaf 9 oktober 1939 de eerste commandant van het speciaal SS-kamp – deze benaming was vanaf november 1939 gebruikelijk.

Commandant van het kamp Egon Zill. Bron: NS-Dokumentationszentrum Rheinland-Pfalz

Egon Zill volgde hem in december 1941 op. Vanaf 1 juli 1940 ressorteerde het kamp onder de inspecteur van de concentratiekampen waardoor de positie van het kamp werd opgewaardeerd. Een verdere „opwaardering“ in het systeem van concentratiekampen vond plaats op 7 februari 1942 door de toewijzing tot het *Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt der SS (WVHA)*. Dit gebeurde nog terwijl Zill de leiding had, die vervolgens in april 1942 als plaatsvervangend commandant naar het concentratiekamp Natzweiler in de Elzas werd overgeplaatst. Als derde commandant van het kamp Hinzert volgde Paul Sporrenberg hem op. Formeel kon het speciaal SS-kamp / concentratiekamp Hinzert zijn onafhankelijkheid handhaven tot 21 november 1944 toen het als bijkamp onder het concentratiekamp Buchenwald geplaatst werd.

Of dit besluit ook daadwerkelijk in de praktijk werd omgezet is echter onduidelijk. Een luchtaanval op 22 februari 1945 vernielde delen van het kamp.

Commandant van het kamp Paul Sporrenberg. Bron: NS-Dokumentationszentrum Rheinland-Pfalz

Het kamp bestond tot maart 1945, toen het pas kort voor de aankomst van de Amerikaanse troepen gedeeltelijk werd ontruimd. De meeste gevangenen werden onder bewaking de weg op gestuurd in de richting van het concentratiekamp Buchenwald. Tenminste drie gevangenen overleefden deze mars niet: bewakers schoten een Fransman neer, sloegen een Luxemburger dood en vermoordden een andere Luxemburger met een spuit. In de buurt van Langendiebach in Hessen werden de andere, naar Buchenwald gedreven gevangenen bevrijd. Een klein deel van de gevangenen was echter in het kamp onder bewaking achtergebleven. Nadat de laatste bewakers de benen hadden genomen, werden zij halverwege de maand maart door Amerikaanse soldaten bevrijd.

De gevangenen

Onder het voorwendsel van gebrek aan discipline bij het werk of „asociaal gedrag“ werden vanaf 1939 eerst Duitse arbeiders die aan de „Westwall“

of later in verschillenden bedrijven dwangarbeid moesten verrichten, in het kamp geïnterneerd. Daar zouden zij in nationaal-socialistische zin „heropgevoed“ worden. Het kamp in Hinzert fungeerde echter niet alleen als *Arbeitserziehungslager* (werk-heropvoedingskamp) voor Duitse arbeiders, maar ook – tijdens de oorlog – voor dwangarbeiders uit de bezette gebieden. Na de wapenstilstand van 1940 kwamen er Duitsers bij, maar ook buitenlanders die in het Franse vreemdelingenlegioen hadden gediend. Zo werden bijvoorbeeld 437 soldaten van het vreemdelingenlegioen uit het interneringskamp Fréjus in juli 1941 naar Hinzert overgebracht. Vooral uit Luxemburg kwamen grote groepen gevangenen. De meeste verzetstrijders uit dit land werden door de *Gestapo* in het dichtbij gelegen kamp Hinzert opgesloten. Omvangrijke transporten van gevangenen kwamen ook vanuit Frankrijk, Polen en de Sovjetunie in Hinzert aan. De gevangenen uit Westeuropa waren vooral politieke verzetstrijders. Bij de Oosteuropese gevangenen ging het vooral om naar

Duitsland gedeporteerde dwangarbeiders. Na de door het *Oberkommando der Wehrmacht* op 7 december 1941 uitgevaardigde *Nacht- und Nebel*-verordening werden vanaf mei 1942 tot oktober 1943 bijna 2.000, meestal Franse, maar ook Belgische en Nederlandse verzetstrijders naar Hinzert gedeporteerd. De *Nacht- und Nebel*-gevangenen (NN-gedeporteerden) verdwenen spoorloos uit hun land en werden onder de grootste geheimhouding naar Duitsland gedeporteerd, om daar door een speciale rechtbank te worden veroordeeld. Familieleden ontvingen geen informatie over de verblijfplaats van de gevangenen. Voor de *NN-gevangenen* gold een strict postverbod. De NN-gevangenen kwamen meestal uit de gevangenis in Trier naar Hinzert. Vanuit hier werden zij later naar andere penitentiaire inrichtingen gestuurd (bijvoorbeeld in Diez), die in de buurt van een speciale rechtbank (bijvoorbeeld Keulen of Wittlich) lagen, of naar andere concentratiekampen. In februari 1943 regelde de SS het vraagstuk hoe men om moest gaan met Poolse dwangarbeiders die „nordischen

Voor het transport van hout, leisteen en kolen werden draagbare kisten gebruikt, die de gevangenen in looppas moesten transporteren. Dit is een geënceneerde foto, die afkomstig is van een tot nu toe onbekende SS-bewaker. Bron: NS-Dokumentationszentrum Rheinland-Pfalz

Rasseeinslag“ (noordelijke raskenmerken) vertoonden en verboden relaties met een „rijksduitse vrouw“ hadden onderhouden. Poolse mannen waarop dit van toepassing was, zouden op hun „Eindeutschungsfähigkeit“ (capaciteit om „Duits“ te worden) worden getoetst. De tijdsduur voor een dergelijke toetsing werd vastgelegd op zes maanden. Op 4 juni 1943 werd de verordening afgekondigd dat deze groep tijdens de duur van deze „toetsing“ in het speciaal SS-kamp Hinzert ondergebracht diende te worden.

Daden en daders

In de beginjaren vanaf herfst 1939 waren de bewakers allemaal SS-ers. Vanaf 1943 kwamen er ook politieagenten bij en mannen uit het leger, de *Wehrmacht*. Omdat steeds weer bewakers naar het leger werden overgeplaatst of naar een ander concentratiekamp waren er vaak nieuwe bewakers. De hoeveelheid personeel schommelde vaak, zo maakten bijvoorbeeld eind 1940 197 personen deel uit van het team van bewakers; in de maand juli 1944 waren het er echter maar 117. Het aantal bewakers van het concentratiekamp werd telkens als gevolg van de verschillende arrestatiegolven van verschillende groepen van gevangenen tijdelijk verhoogd en na ontslag of overplaatsing van gevangenen naar een ander kamp weer teruggebracht. „Alle leden van de SS, los van hun rang en het beroep dat zij uitoefenden, hadden hun vlegelachtigheid, hun brutaliteit en een aangeboren hardheid gemeenschappelijk. Dit alles werd versterkt door de vaste wil tot een soort *Übermensch* op te stijgen. Zij allen minachtten ons, waarbij men bij hen overigens zonder meer zoiets als een uit een

minderwaardigheidscomplex gegroeide jaloezie voelde ...“ (André Chauvenet, NN-gedeporteerde van 10 oktober 1942 tot 1 maart 1943 in Hinzert).

Massa-executies in Hinzert

In het speciaal SS-kamp / concentratiekamp Hinzert zijn gevangenen apart of in groepen doelgericht gefusileerd of met dodelijke injecties vermoord. Vele andere gevangenen kwamen door de meest brutale mishandelingen om het leven. Procesdossiers en aktes van beschuldiging tegen SS-wachtposten bevatten talrijke getuigenverklaringen over misdrijven van onvoorstelbare brutaliteit en gruwelijkheid jegens de gevangenen van het kamp. Zo martelde het SS-personeel bijvoorbeeld de Joodse gevangenen Hanau en Baer en verdrongen hen nadien in een kuip. Zeven Vlamingen die aan dysenterie leden, stierven in het voorjaar van 1943 door mishandeling en de opzettelijke onttrekking aan medische zorg. Het vaststellen van alle slachtoffers van het speciaal SS-kamp / concentratiekamp Hinzert was tot nu toe niet mogelijk. Op basis van onderzoek van het Luxemburgse *Conseil National de la Résistance* zijn 321 sterfgevallen met zekerheid vastgesteld. Men moet ervan uitgaan dat na het einde van de oorlog niet alle slachtoffers konden worden gevonden.

Vermoordening van Sovjet-krijgsgevangenen 1941

Van het 300 Sovjet-krijgsgevangenen omvattende *Arbeitskommando* (arbeidscommando) van het militair oefenterrein Baumholder werden op 16 oktober 1941 70 mannen door de *Gestapo* Trier „afgehaald“, om hen een „speciale behandeling“ te laten ondergaan. De

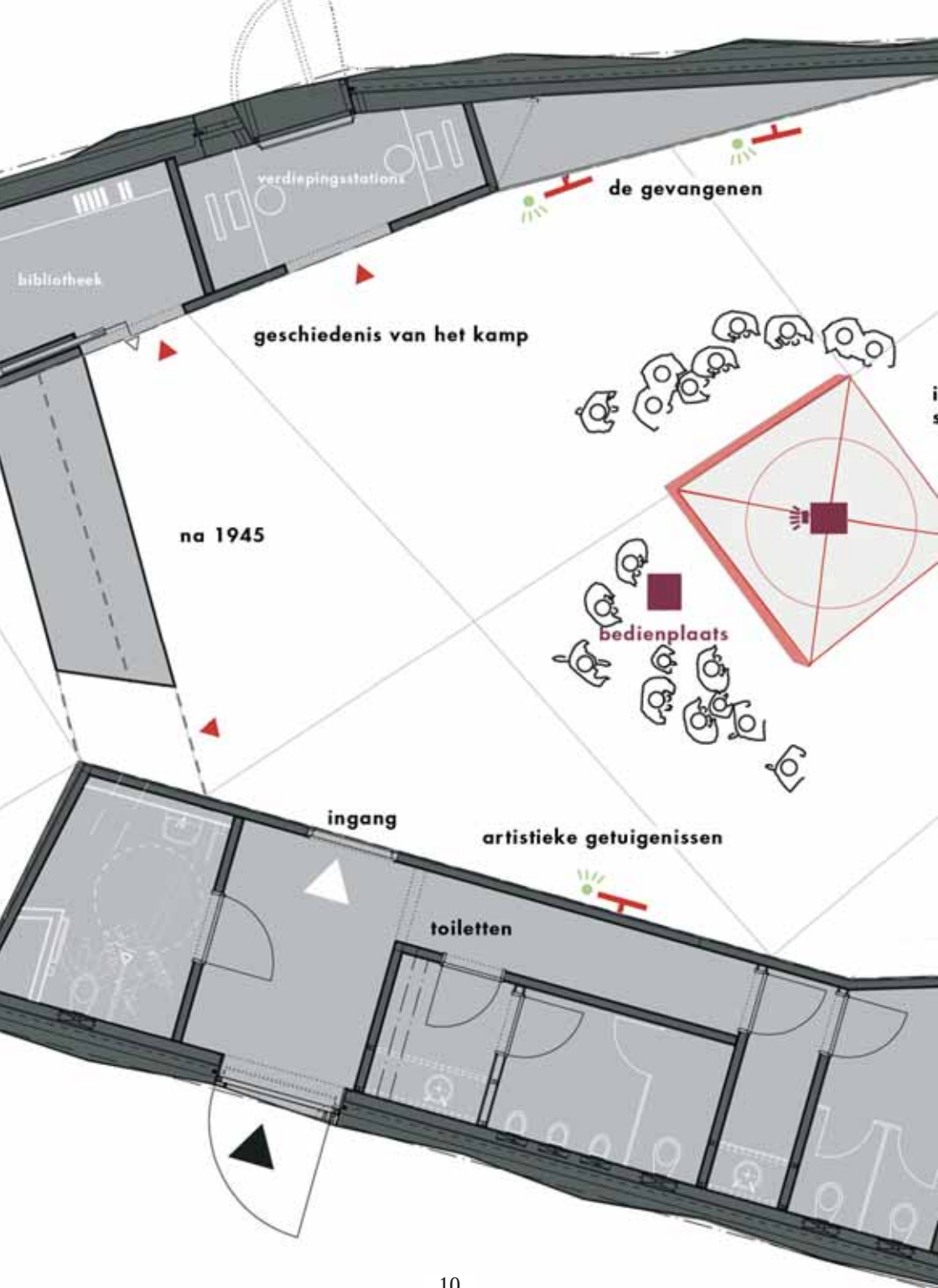

1946 werden de in de buurt van het kamp opgegraven doden op het nieuw aangelegde erekerkhof („cimetière d'honneur“ – een door de Franse militaire overheid vastgelegde naam) begraven. Bron: Archives de l'occupation française en Allemagne et en Autriche, Colmar

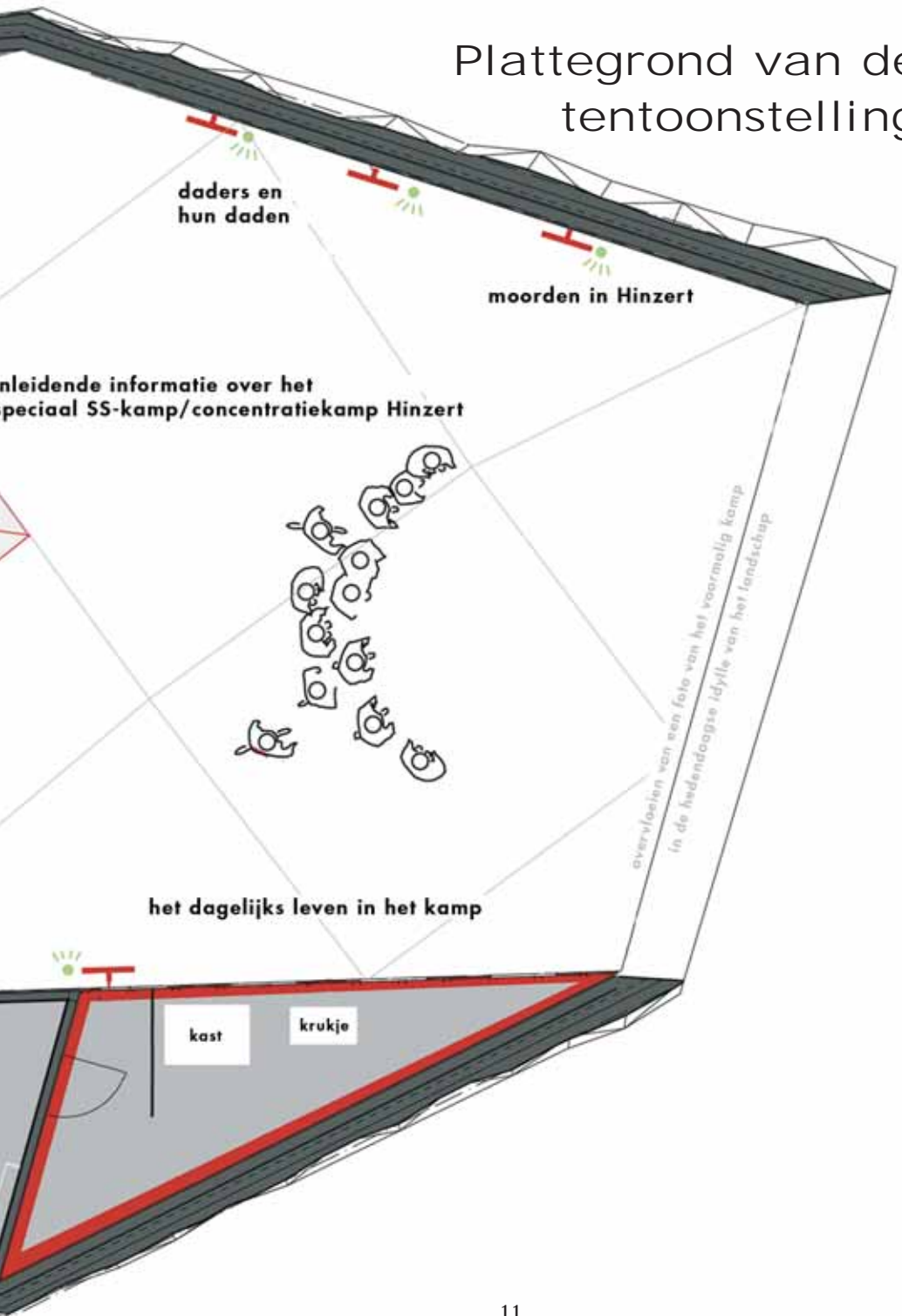
reden daarvoor was het zogenoemde *Kommissar*-bevel. Volgens dit bevel van Hitler zouden politieke functionarissen (*Kommissare*), die in het leger van de Sovjetunie voor de communistische scholing van de soldaten verantwoordelijk waren na hun gevangenneming worden vermoord. Twee vrachtwagens brachten de 70 krijgsgevangenen na het vallen van de nacht naar het speciaal SS-kamp / concentratiekamp Hinzert. De argeloze soldaten spiegelde men voor, dat zij voor een nieuwe tewerkstelling een medisch onderzoek moesten ondergaan en gevaccineerd zouden worden. Zij werden een voor een naar de quarantaine-barak gebracht waar zij echter met een dodelijke cyaankali-injectie om het leven werden gebracht. Nog diezelfde nacht werden de vermoorde soldaten in de reeds gegraven massagraven gedumpt die ergens in het bos verborgen lagen.

Moord op Luxemburgse burgers na de staking van 1942

Nadat op 10 mei 1940 de Duitse *Wehrmacht* Luxemburg had bezet, volgde de *Chef der Zivilverwaltung, Gauleiter* Simon, een rigoureuze politiek. Zijn doel was het Groothertogdom bij het Duitse Rijk in te lijven. Hoogtepunt van deze politiek was eind augustus 1942 het invoeren van de verplichte militaire dienst bij de Duitse *Wehrmacht* voor alle Luxemburgers die tussen 1920 en 1926 geboren waren. Aan de vervolgens uitgeroepen algemene staking die het hele Groothertogdom omvatte deden arbeiders, ambtenaren, studenten en scholieren mee. Een dag later kondigden de Duitsers de uitzonderingstoestand af en installeerden een

Plattegrond van de tentoonstelling

„Standgericht“ (een militaire rechtbank voor berechting volgens het standrecht). Deze rechtbank hield vooral 's nachts zitting in het gebouw van de rechtbank in Esch en in Luxemburg onder voorzitterschap van Fritz Hartmann, de leider van de *Staatspolizei-leitstelle* in Trier en leider van het *Einsatzkommando* van de *Sicherheitspolizei* en de *Sicherheitsdienst* (SD) van de *Gestapo* in Luxemburg. De rechtbank verkondigde volgens het standrecht twintig doodsvonnissen tegen willekeurige deelnemers van de staking die in Hinzert tussen 2 en 5 september 1942 in de onmiddellijke omgeving van het kamp voltrokken werden.

Executie van Luxemburgse verzetstrijders
Tijdens verschillende razzia's in het najaar van 1943 arresteerde de Duitse bezetter ca. 350 Luxemburgers en liet hen naar het speciaal SS-kamp/concentratiekamp Hinzert deporteren. De

Gestapo ging bij hun aansluitend onderzoek ervan uit dat gezien de voorafgaande ervaringen met de speciale rechtbank bij de komende processen 50 doodsvonnissen te verwachten waren. De *Gestapo* beschuldigde de gearresteerden ervan „raddraaiers“ van het Luxemburgs verzet te zijn. De gearresteerden werden ervan beschuldigd andere Luxemburgers, die zich aan hun opgelegde dienstplicht bij de *Wehrmacht* hadden willen onttrekken en geallieerde piloten geholpen te hebben die een noodlanding hadden gemaakt. Op grond van dit bericht belegde de *Chef der Zivilverwaltung*, Gustav Simon, eind januari 1944 een vergadering in Koblenz, waarbij o.a. ook de leider van het *Einsatzkommando der Sicherheitspolizei* en de *Sicherheitsdienst* (SD) van de *Gestapo* in Luxemburg, Walter Runge, aanwezig was. Het resultaat van deze bijeenkomst was, dat het uitvaardigen van ca. 50 doodsvonnissen op dat tijdstip niet als politiek gunstig werd gezien. De

Zicht op het verlaten gebied van het kamp, maart 1946.

Bron: Centre de Documentation et de Recherche sur la Résistance, Luxembourg

*Gedenksteen voor de in 1942 vermoorde deelnemers van de Luxemburgse algemene staking.
Bron: NS-Dokumentationszentrum Rheinland-Pfalz.*

onderzoeksgegevens zouden daarom niet aan het Openbaar Ministerie worden doorgegeven en de doodsvonnissen zouden tot 25 worden gereduceerd. Deze overeenkomst werd aan het *Reichssicherheitshauptamt* (het hoofdkwartier van de Inlichtingendienst) in Berlijn voorgelegd, waar

besloten werd 25 Luxemburgers onmiddellijk te fusileren. Als waarschuwing voor het groeiend verzet van de Luxemburgse bevolking koos de *SS-Hauptsturmführer* Runge op 25 februari 1944 23 gevangenen uit, die nadien bij het speciaal SS-kamp/concentratiekamp zonder gerechtelijk vonnis wer-

*Zicht op een lege barak van het kamp, maart 1946.
Bron: Photothèque de la Ville de Luxembourg, verzameling Tony Krier*

den gefusileerd. Twee andere gevangenen die de doodsstraf zouden krijgen, waren op dat tijdstip niet aanwezig in het kamp Hinzert en overleefden de executies.

Het dagelijks leven in het kamp

Met geschreeuw en klappen werden de nieuw aangekomen gevangenen in het kamp „begroet“, tergelijktijd werd hun meegedeeld dat alles in het kamp in looppas diende te gebeuren. In plaats van hun namen ontvingen zij nummers; als hun nummer werd geroepen, dienden ze daarop te reageren. Nadat zij op de appèlplaats enkele rondjes hadden gelopen, werd hun hele lichaam geschoren en moesten ze douchen en gevangenis-kleding aantrekken. De „nieuwkomers“ werden gedurende enkele dagen in de quarantaine-barak geplaatst. Daarna werden de nieuwe gevangenen door de bewakers over de barakken van het kamp verdeeld en telkens bij het morgennappèl aan de arbeidscommando's toegewe-

zen. Angst voor willekeurig geweld, honger en zware lichamelijke inspanningen vormden het dagelijks leven van de gevangenen. Normaliter moesten de gevangenen in de zomer om 5:00 uur en in de winter om 6:00 uur opstaan. Na het kamerappèl moesten zij zich wassen en aankleden, de kamers schoonmaken en aan zogenoemde „morgensport“ doen. Het daarop volgend ontbijt bestond uit brood, een beetje margarine, marmelade en heel slappe surrogaatkoffie. Daarna gingen de gevangenen in looppas naar het morgenappèl op de appèlplaats.

Vervolgens moesten ze gaan werken. Voor hen, die in het kamp achterbleven, was er om 12:00 uur een waterig soepje als middagmaal. Nadien werd tot 18:00 uur doorgewerkt. Na het werken moest iedereen op het avondappèl verschijnen. Tegen 19:00 uur werd weer soep gegeten – vaak genoeg alleen maar „thee“. Tegen 21:00 uur volgde de controle van de kamers en daarna werd bedrust

*Zicht vanuit het toenmalig gevangenenkamp.
Bron: Photothèque de la Ville de
Luxembourg, Verzameling Tony Krier*

bevolen. Deze tijdstippen konden heel verschillend zijn alnaargelang de inzet van de gevangenen in de werkcommandos. Naarmate de afstand naar het werk groter was, vond het wakker maken vroeger plaats en de terugkeer naar het kamp later.

Artistieke getuigenissen
Unieke inzicht in het dagelijks leven van de gevangenen in het speciaal SS-kamp / concentratiekamp Hinzert verschaffen de artistieke getuigenissen van

Jean Daligault, Zelfportret, maart 1944. Bron: Musée de la Résistance et de la Déportation, Besançon

gevangenen die nog tijdens hun gevangenis, of na de oorlog, hun verschrikkelijke belevenissen hebben vastgelegd. Hun tekeningen, sculpturen, linoleumsneden en beeldhouwwerken bieden een emotionele ingang voor de uiteenzetting met het leven en het lijden in het concentratiekamp. De tij-

dens hun gevangenhouding in het speciaal SS-kamp / concentratiekamp Hinzert vervaardigde schilderijen en tekeningen van Arthur Michel en Jean Daligault werden door medegevangenen verstoep en konden uit het kamp worden gesmokkeld. De linoleumsneden van Albert Kaiser, de schilderijen en tekeningen van Foni Tissen alsmede de sculpturen van Lucien Wercollier zijn afkomstig uit de tijd na de oorlog.

Na 1945

Op bevel van het Frans militaire bestuur werden na 1945 de nog bruikbare barakken van het voormalige gevangenkamp en de barakken van de wachtposten verkocht. Het gebied van het voormalige gevangenkamp werd aan de oorspronkelijke eigenaren voor landbouwdoeleinden teruggegeven. Het Frans militaire bestuur liet in het voorjaar van 1946 op het voormalig gebied van de SS-wachtposten het erekerkhof aanleggen. In 1946 exhumeerde een Franse Commissie de slachtoffers uit de massagraven en uit de graven van het bij de bosrand verborgen „kamp-kerkhof“ waar de SS de doden onwaardig en zonder naam had gedumpt. Geïdentificeerde Franse en Luxemburgse slachtoffers werden naar kerkhoven in hun land van afkomst overgebracht. De doden, die niet geïdentificeerd konden worden of die niet naar hun land van afkomst konden worden overgebracht, werden op het nieuw aangelegd kerkhof van de gedenkplaats begraven. Tegelijkertijd begon op initiatief van de pastoor van het nabije dorp Beuren, Fortuin, ook de bouw van de kapel, die op 4 november 1948 werd gewijd. In 1960 kwam op het kerkhof (waar men intussen de kruisen uit hout had laten ver-

vangen door kruisen uit steen) een plaat uit brons met de namen van de tot dit tijdstip geregistreerden doden en de landen waaruit zij afkomstig waren. In 1982 werd een eerste gedenksteen aan de kapel van het kerkhof aangebracht. In de loop van de jaren kwamen er nog twee gedenksteden bij: een uit Frankrijk en een uit Luxemburg. Op 11 oktober 1986 werd de sculptuur van Lucien Wercollier als centraal monument op het kerkhof ingewijd. In 1989 werd de *Förderverein Dokumentations- und Begegnungsstätte ehemaliges KZ Hinzerte. V.* opgericht.

Herdenking in Hinzert

Sinds 1983 hebben zich generaties van scholieren op het atheneum Hermeskeil onder leiding van dhr. Volker Schneider in projectverband beziggehouden met het verwerken en het leren omgaan met de geschiedenis

van het kamp. Zo nam de school het initiatief voor de in 1986 geplaatste gedenksteen voor de in het speciaal SS-kamp / concentratiekamp Hinzert vermoorde Sovjet-krijgsgevangenen. Samen met een Luxemburgse jeugdvereniging creëerde een groep scholieren van het atheneum in hun vrije tijd een symbolische spiraal van geweld op de grond van het gebied van de voormalige begraafplaats. Nadat de *Landeszentrale für politische Bildung* in opdracht van de regering van de deelstaat een concept voor deze gedenkplaats had uitgewerkt (1991/1992), installeerde zij vanaf 1994 een informatiesysteem dat de „Plaatsen van onmenselijkheid“ rondom het voormalige kamp toont en hun historische betekenis verklaart. Het parlement van de deelstaat Rijnland-Palts nam in het jaar 2002 het unaniem besluit een documentatie- en ontmoetingscentrum naast de gedenkplaats te

Bezoek van scholieren vanuit Wiltz in Luxemburg, Zomer 2004. Bron: NS-Dokumentationszentrum Rheinland-Pfalz

Gedenksteen voormalige Franse gevangenen, aangebracht aan de kapel van de gedenkplaats op 27 oktober 1997. Bron: NS-Dokumentationszentrum Rheinland-Pfalz

bouwen. Dit werd op 10 december 2005 geopend.

De bezoeker kan zich met behulp van een audioguide-systeem in de Engelse of Franse taal over de tentoonstelling laten informeren. Teksten van de tentoonstelling en informatie over beelden kunnen door middel van audiotoestellingen in de bovengenoemde talen in het documentatiecentrum afzonderlijk worden beluisterd.

Plaatsen van onmenselijkheid
In de directe omgeving van de gedenkplaats van het speciaal SS-kamp / concentratiekamp Hinzert bevinden zich talrijke gedenkplaatsen die aan het leed van de kampgevangenen en aan verschillende moorden op groepen van gevangenen herinneren. Op deze „Plaatsen van onmenselijkheid“ lichten informatieborden in vier talen toe welke gebeurtenissen hebben plaatsgevonden en plaatsen dit beknopt in de historische context. Een plattegrond met routebeschrijving van deze „Plaatsen van onmenselijkheid“ die in een kring van ca. 5 kilometer rondom het documentatiecentrum zijn gelegen, is in het documentatiecentrum verkrijgbaar. Voor groepen bestaat de moge-

lijkheid bij goed weer met de bus naar de onmiddellijke omgeving van deze gedenkplaatsen te rijden. De volgende historische plaatsen zijn tot nu toe tot „Plaatsen van onmenselijkheid“ benoemd:

- De voormalige kwartsietsteengroeve (executieplaats 1942)
- De gedenksteen voor de slachtoffers van de staking 1942
- De Luxemburgse slachtoffers van de staking 1942 (bij het voormalig massagraf)
- De vermoorde Sovjet-krijgsgevangenen 1941 (inlichtingen bij de gedenksteen)
- Het massagraf Sovjet-krijgsgevangenen (bij een grafkuil)
- De slachtoffers van de *Nacht- und Nebel*-verordening 1942/43 (bij een grafkuil)
- De gedenksteen voor de Luxemburgse verzetstrijders 1944
- De Luxemburgse verzetstrijders 1944 (bij het toenmalig massagraf)
- Het voormalig gevangenenkerkhof 1942-1944
- Voorbereide massa-executiegraven 1944

De bovenregionale, internationale betekenis van de gedenkplaats en de hiermee samenhangende „Plaatsen van onmenselijkheid“ werd door het parlement van Rijnland-Palts in september 2005 o.a. ook daardoor benadrukt, dat een wet van de deelstaat het recht van vergadering op deze historische plaatsen beperkt. Daardoor wil men eventuele verstoringen van de nagedachtenis aan de slachtoffers door neonazistische kringen verhinderen. De „Plaatsen van onmenselijkheid“ maken net als de tentoonstelling in het documentatie- en ontmoetingscentrum en het kerkhof deel uit van de historisch-politieke

Tekst: Dr. Beate Welter, Uwe Bader,
*Landeszentrale für politische Bildung
Rheinland-Pfalz*, 1. Aufl. Osthofen,
2005.

Vertaling: Dr. Wofgang Alt

Projektleiding: Dr. Dieter Schiffmann,
Directeur van de *Landeszentrale für
politische Bildung Rheinland-Pfalz*.

Praktische inlichtingen

Adres:

Gedenkstätte SS-Sonderlager/KZ Hinzert
An der Gedenkstätte

D-54421 Hinzert

Tel: +49-6586-992493

Fax: +49-6586-992494

**Openingstijden van de tentoonstel-
ling in het documentatie- en ont-
moetingscentrum*:**

Dinsdag, woensdag, donderdag, vrijdag
9 - 13, 14 - 17 uur; zaterdag, zondag,
feestdagen 14 - 17 uur;
maandag gesloten

**Op de actuele openingstijden letten a.u.b., zie:
www.politische-bildung-rlp.de*

Met Kerstmis, Nieuwjaar en op
Paaszondag is het documentatie- en
ontmoetingscentrum gesloten.

Het kerkhof van de gedenkplaats is
dagelijks geopend van 9 tot 17 uur
(van april tot september tot 19 uur).

Routebeschrijving:

Met de auto of de bus vanuit Trier via
de B52 in richting Hermeskeil óf via de
autosnelweg A 1 (Trier – Saarbrücken/
Kaiserslautern), uitrit Reinsfeld. Vanaf
daar wijzen wegwijzers u de weg naar
de gedenkplaats.

Literatuur

(een keuze)

Marcel Engel, André Hohengarten:

Hinzert. Das SS-Sonderlager im
Hunsrück 1939-1945. Luxemburg, 1983.

Volker Schneider:

Waffen-SS – SS-Sonderlager „Hinzert“.
Das Konzentrationslager im „Gau
Moselland“ 1939-1945. Nonnweiler-
Otzenhausen, 1998.

Barbara Weiter-Matysiak:

Das SS-Sonderlager / KZ Hinzert im
Hunsrück. In: Hans-Georg Meyer /
Hans Berkessel (Hrsg.): Die Zeit des
Nationalsozialismus in Rheinland-Pfalz.
Vol. 2. Mainz, 2000, S. 116ff.

Susanne Urban-Fahr:

Das SS-Sonderlager / KZ Hinzert. 1939-
1945. uitgegeven door de
*Landeszentrale für politische Bildung
Rheinland-Pfalz*. Alzey, 2001.

Uwe Bader:

Das SS-Sonderlager / KZ Hinzert 1939-
1945. In: Wolfgang Benz, Barbara
Distel (uitg.), Terror im Westen.
Nationalsozialistische Lager in den
Niederlanden, Belgien und Luxemburg
1940-1945. Geschichte der
Konzentrationslager 1933-1945. vol 5,
Berlin, 2004, S.249ff.

Joseph de la Martinière:

Meine Erinnerung als NN-Deportierter.
uitgever: *Landeszentrale für politische
Bildung Rheinland-Pfalz*. Mainz, 2005.